

LUẬN ÁN TIỀN SĨ TÂM LÝ HỌC
NGUYỄN THỊ THANH HUYỀN. *Nhu cầu tham vấn tâm lý của cha mẹ có con bị tự kỷ*

Chuyên ngành: Tâm lý học

Mã số: 9.31.04.01

Tự kỷ là một dạng rối loạn phát triển về nhiều mặt, trong đó chủ yếu là rối loạn về kỹ năng quan hệ xã hội, giao tiếp bằng lời nói và có hành vi bất thường. Hiện nay, số lượng trẻ tự kỷ đang gia tăng ở tất cả các quốc gia trên thế giới, tập trung ở các thành phố lớn. Ở Việt Nam, tự kỷ mới được biết đến vào những năm 90 của thế kỷ XX. Hiện tại chưa có thống kê chính thức về số lượng trẻ tự kỷ trên cả nước, nhưng thống kê ở các phạm vi nhỏ cho thấy số lượng trẻ tự kỷ là không ít.

Việc phát hiện trẻ mắc chứng tự kỷ là cú sốc vô cùng lớn đối với những người thân của trẻ, đặc biệt là cha mẹ trẻ. Tham vấn được cho là một hình thức trợ giúp tâm lý phù hợp với cha mẹ có con bị tự kỷ đang gặp nhiều khủng hoảng, khó khăn trong cuộc sống. Tham vấn tâm lý giúp họ cải thiện khả năng thích nghi với những khó khăn này và củng cố năng lực giải quyết vấn đề của bản thân, thay đổi các suy nghĩ tiêu cực để cải thiện bầu không khí trong gia đình.

Luận án góp phần hệ thống hóa và bổ sung một số vấn đề lý luận tâm lý học về nhu cầu tham vấn tâm lý của cha mẹ có con bị tự kỷ vào tâm lý học nói chung và tâm lý học ứng dụng nói riêng; phân tích biểu hiện, mức độ nhu cầu tham vấn tâm lý của cha mẹ có con bị tự kỷ và các yếu tố ảnh hưởng đến các nhu cầu này.

Ngoài mở đầu, danh mục bảng biểu, các phụ lục và mục tài liệu tham khảo, Luận án được trình bày trong 4 chương (Chương 1 *tổng quan tình hình nghiên cứu*; Chương 2 *làm rõ cơ sở lý luận về nhu cầu tham vấn tâm lý của cha mẹ có con bị tự kỷ*; Chương 3 *đề cập đến tổ chức và phương pháp nghiên cứu*; Chương 4 *trình bày kết quả nghiên cứu thực tiễn nhu cầu tham vấn tâm lý của cha mẹ có con bị tự kỷ*) và phần Kết luận và khuyến nghị.

Theo Tổ chức Y tế thế giới (WHO), tự kỷ là một dạng khuyết tật phát triển tồn tại suốt đời, thường được phát hiện trong 3 năm đầu đời. Tự kỷ là do một loại rối loạn thần kinh ảnh hưởng đến chức năng của não bộ. Tự kỷ được thể hiện qua các khiếm khuyết về tương tác xã hội, giao tiếp ngôn ngữ và phi ngôn ngữ, các hành vi, sở thích, hoạt động có tính hạn hẹp và lặp đi lặp lại. Tự kỷ có thể xảy ra với bất kỳ trẻ nào, không phân biệt giới tính, giàu nghèo, chủng tộc hay địa vị xã hội.

Nhu cầu tham vấn tâm lý của cha mẹ có con bị tự kỷ là đòi hỏi được tương tác, được trao đổi, được trợ giúp tâm lý trước những khó khăn về tâm lý mà họ gặp phải. Trong quá trình tương tác với cha mẹ có con bị tự kỷ, nhà tham vấn giúp họ nhận thức được chính xác vấn đề của mình, đồng thời khai thác những tiềm năng của bản thân để tự ứng phó tích cực, hiệu quả trước những khó khăn tâm lý gặp phải trong cuộc sống, góp phần cân bằng tâm lý, từ đó nâng cao chất lượng cuộc sống của cá nhân và gia đình.

Phương pháp nghiên cứu chính được sử dụng trong Luận án là khảo sát định lượng bằng bảng hỏi đối với 120 cha mẹ có con

bị tự kỷ. Kết quả khảo sát của Luận án cho thấy, hầu hết cha mẹ có con bị tự kỷ đều gặp những khó khăn tâm lý trong quá trình chăm sóc, nuôi dạy chúng (119/120 trường hợp khảo sát). Có những người chỉ gặp một khó khăn, có những người gặp hai hay nhiều khó khăn, thậm chí có trường hợp còn gặp tất cả những khó khăn mà Luận án nêu ra, gồm: (1) khó khăn tâm lý trong việc giải tỏa cảm xúc tiêu cực; (2) khó khăn tâm lý liên quan đến việc thiếu kỹ năng chăm sóc trẻ tự kỷ; (3) khó khăn tâm lý trong việc đòi hỏi xử công bằng, tránh kỳ thị cho trẻ; (4) khó khăn tâm lý trong việc tiếp cận dịch vụ xã hội và giáo dục; (5) khó khăn tâm lý liên quan đến việc thiếu kiến thức về trẻ tự kỷ. Đứng trước những khó khăn này, đa số cha mẹ có con bị tự kỷ thường tìm đến các giáo viên dạy trẻ tự kỷ để học hỏi kinh nghiệm (điểm trung bình 3,19⁽¹⁾); xin ý kiến từ những người có kinh nghiệm hoặc cha mẹ khác cũng có con bị tự kỷ (điểm trung bình 3,01); có những người chọn phương án tìm đọc các tài liệu có liên quan, hoặc tâm sự với những người thân quen để tìm lời khuyên,...

Theo đánh giá của tác giả, hầu hết cha mẹ có con bị tự kỷ (97,5%) đều có nhu cầu tham vấn tâm lý khi gặp những khó khăn này, ở các vấn đề khác nhau và ở những mức độ khác nhau. Hơn 90% số cha mẹ tham gia khảo sát có nhu cầu tham vấn trước những khó khăn trong giải tỏa cảm xúc tiêu cực, trong đòi hỏi đối xử công bằng, tránh kỳ thị; trên 80% có nhu cầu tham vấn tâm lý liên quan đến những khó khăn về thiếu kiến thức liên quan đến tự kỷ, thiếu kỹ năng chăm sóc trẻ tự kỷ, khó khăn khi tiếp cận dịch vụ xã hội - giáo dục. Tuy nhiên, theo đánh giá chung, nhu cầu

này của họ chỉ ở mức tương đối⁽²⁾. Điều này có nghĩa là, nhiều cha mẹ có con bị tự kỷ vẫn còn những băn khoăn, lưỡng lự nhất định khi tìm đến hoạt động trợ giúp tâm lý. Trong số họ, nhiều người đã biết, thậm chí đã từng sử dụng dịch vụ này, tuy nhiên theo họ, việc giải quyết khó khăn tâm lý bằng tham vấn tâm lý chưa đạt đến mức độ cần thiết. Và có khó khăn tâm lý ở vấn đề nào thì cha mẹ sẽ tập trung nhu cầu tham vấn tâm lý ở vấn đề đó.

So sánh nhu cầu tham vấn tâm lý theo các biến số cho thấy, cha mẹ có con bị tự kỷ, không phân biệt là cha hay mẹ, hiện đang sống cùng nhau hay sống riêng, có mức thu nhập hằng tháng thấp hay cao, đều có nhu cầu tham vấn tâm lý như nhau khi gặp khó khăn tâm lý, không có sự khác biệt giữa các nhóm. Tuy nhiên, các gia đình có trẻ tự kỷ là con gái có nhu cầu tham vấn tâm lý nhằm “giải tỏa cảm xúc” cao hơn so với các gia đình có trẻ tự kỷ là con trai. Nhóm cha mẹ có trình độ học vấn dưới đại học có nhu cầu tham vấn về “tiếp cận dịch vụ xã hội”, “thiếu thông tin liên quan đến tự kỷ” và nhu cầu tham vấn về việc “tìm kiếm môi trường và hình thức học tập phù hợp với trẻ tự kỷ” cao hơn so với nhóm cha mẹ có trình độ học vấn từ đại học trở lên. Nhóm cha mẹ đã chăm sóc trẻ bị tự kỷ từ 1 đến 3 năm có nhu cầu tham vấn tâm lý nhằm “giải tỏa cảm xúc” cao hơn các nhóm khác; nhóm cha mẹ đã chăm sóc trẻ trên 3 năm có nhu cầu tham vấn tâm lý nhằm “tiếp cận dịch vụ xã hội” cao hơn so với nhóm cha mẹ chăm sóc con dưới 1 năm.

¹ trong thang đo từ 1 đến 4 điểm, trong đó 1 là thấp nhất, 4 là cao nhất.

² Nhu cầu tham vấn tâm lý của cha mẹ có con bị tự kỷ được chia thành 3 mức độ: Mức thấp (không có nhu cầu tham vấn tâm lý, hoặc có nhưng không nhiều); Mức tương đối (cần tham vấn tâm lý); Mức cao (rất cần tham vấn tâm lý).

Cha mẹ có con bị tự kỷ được tham vấn tâm lý dưới hình thức trực tiếp hoặc gián tiếp, trong đó hình thức trực tiếp được lựa chọn nhiều hơn. Xét về tổng thể, nhu cầu về hình thức tham vấn tâm lý của cha mẹ có con bị tự kỷ ở mức tương đối (điểm trung bình 2,63). Cha mẹ có nhu cầu về các hình thức tham vấn trực tiếp (điểm trung bình 3,01) cao hơn hẳn so với nhu cầu về các hình thức tham vấn gián tiếp (điểm trung bình 2,17).

Hình thức tham vấn được lựa chọn nhiều nhất là “Tham vấn trực tiếp tại văn phòng, trung tâm...” (điểm trung bình 3,4), trong đó đa số (53,9%) cha mẹ có nhu cầu về hình thức này ở mức cao. Hai hình thức trực tiếp khác là “Tham vấn nhóm” và “Tham vấn cá nhân tại nhà” cũng được nhiều cha mẹ lựa chọn. Trong số các hình thức tham vấn gián tiếp, hình thức “Tham vấn qua điện thoại” được cha mẹ đánh giá cao hơn cả; các hình thức “Tham vấn qua báo đài” và “Tham vấn qua thư” được khá ít cha mẹ lựa chọn.

Khi tìm kiếm nhà tham vấn tâm lý, phần lớn cha mẹ có con bị tự kỷ không quan tâm đến tuổi tác, tuy nhiên các nhà tham vấn lớn tuổi sẽ được ưu tiên chú ý, ngoài ra các cha mẹ cũng có xu hướng tìm kiếm người tham vấn cùng giới tính và có nhiều kinh nghiệm làm việc về tham vấn tâm lý.

Có 3 yếu tố ảnh hưởng đến nhu cầu tham vấn tâm lý của cha mẹ có con bị tự kỷ được nhắc đến là: nhận thức của cha mẹ có con bị tự kỷ về tham vấn tâm lý; mức độ hỗ trợ xã hội; các giá trị văn hóa - xã hội.

Kết quả kiểm định hồi quy đơn cho thấy, mức độ hỗ trợ xã hội là yếu tố ảnh hưởng mạnh nhất đến nhu cầu tham vấn tâm lý của cha mẹ có con bị tự kỷ, tuy nhiên mức ảnh hưởng không cao. Xét theo từng biểu hiện của nhu cầu tham vấn tâm lý, chỉ có mức độ hỗ trợ xã hội và các giá trị văn hóa xã hội có mức ảnh hưởng đến từng biểu hiện về nội dung và hình thức tham vấn, tuy nhiên, mức độ hỗ trợ xã hội có mức ảnh hưởng mạnh hơn.

Trên cơ sở phân tích thực trạng nhu cầu tham vấn tâm lý các cha mẹ có con bị tự kỷ, tác giả đã đưa ra những khuyến nghị đối với *cha mẹ có con bị tự kỷ* (như: nhận thức đầy đủ khó khăn tâm lý của mình; tìm hiểu các kiến thức liên quan đến trẻ tự kỷ; chủ động tìm kiếm các dịch vụ tham vấn tâm lý; phối hợp với các nhà tham vấn trong quá trình khắc phục khó khăn,...), đối với *những người làm công tác tham vấn tâm lý* (như: trau dồi nghiệp vụ tham vấn tâm lý; tích cực tham gia các hội nhóm của các cha mẹ có con bị tự kỷ;...), đối với *các trung tâm tham vấn tâm lý và các nhà trường, trung tâm chuyên biệt* (như: nâng cao chất lượng tham vấn tâm lý; phối hợp với các cơ quan hữu quan trong vấn đề giúp đỡ các gia đình có trẻ tự kỷ; tích cực truyền thông nhằm hạn chế sự kỳ thị đối với trẻ tự kỷ;...).

Luận án được bảo vệ thành công tại Hội đồng chấm luận án cấp Học viện, họp tại Học viện Khoa học xã hội (Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam) năm 2019.

HOÀI PHÚC
giới thiệu